

K İ T A P İ N C E L E M E S İ

“Mimarlık Mimarlığımız”

Alper Bodur¹

Ferhan Yürekli (2011),
Mimarlık Mimarlığımız,
İstanbul: YEM Yayınları (3ncü Baskı),
80 sayfa.
ISBN: 978-9944-757-30-0
Yayın Yönetmeni: Gülçin İpek
Yayın Sorumlusu: Mesut Kaya
Kapak Tasarımı: Timuçin Unan, TUT
Grafik Uygulama: Resul Atabay

1967 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden mezun olan Ferhan YÜREKLİ, Mimarlık profesörü, mimarlık ve akademi dünyasının önemli aktörlerinden biri olup 1970 yılından 2012 yılına kadar İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde, 2012 yılından beridir Maltepe Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde çalışmalarını sürdürmektedir. Yazarın YEM Yayınları'ndan çıkan Türk Evi / Gözlemler Yorumlar (2005, Hülya Yürekli ile birlikte), Deneyler (2008, Hülya Yürekli ve Esin Yürekli ile birlikte), Karşı Deneyim Aykırı Eğitim (2006, İrem M. Falay ile birlikte), Mimarlık Bir Entelektüel Enerji Alanı (2004, Hülya Yürekli ile birlikte) ve Mimarlık Mimarlığımız (2010, kendisi) kitapları yayımlanmıştır.

1. Dr. Öğretim Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.

YEM Yayınlarından Şubat 2010 yılında Birinci Baskısı yayınlanan Ferhan Yürekli imzalı “Mimarlık Mimarlığımız” isimli kitabın ikinci baskısı Mayıs 2010, üçüncü baskısı Ekim 2011, dördüncü baskısı ise 2016 yılında yine aynı yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

Bu çalışmada, YEM Yayınları tarafından 2011 yılında yayına hazırlanan ve Ferhan YÜREKLİ tarafından -tek yazar olarak- kaleme alınan “Mimarlık Mimarlığımız” isimli kitap, içerik ve tasarım boyutları açısından değerlendirilmektedir. Bir kitabı okumaya başlamadan öncelikle kapak tasarımı dikkatle incelenmelidir. Kitapların ön ve arka kapaklarında verilmek istenen mesajlar, kitabın ana konusu hakkında, okuyucuya kitabın içeriğinde neler olabileceği ile ilgili fikir vermektedir. Bir kitapta, kitap ismi ile kapak tasarımı özdeşleştirilmelidir. Bu açıdan, “Mimarlık Mimarlığımız” kitabının kapak tasarımı ile ismi birbiri ile yeterince örtüşmemektedir. Kapak tasarımında tercih edilen renk, çekicilik ve rahatlık hissi vermekte, kapaktaki şekil, solan bir çiçeğe benzemekte, ancak çiçeğin renk seçimi, net olarak istenilen mesajı verememektedir. Farklı bir renk tonu ve/veya kapak tasarımı seçilerek verilmesi istenen mesaj çok daha rahat bir şekilde verilebilecektir.

Bir kitabın önsözünden, kitabın içeriği ile ilgili bilgiler edinilmektedir. “Mimarlık Mimarlığımız” kitabı, yazarı tarafından önsözünde; kırk yedi yıl boyunca bilinçlenme çabası ve sürecinin, birikiminin aktarma deneyimi olarak tarif edilmekte, ders kitabı veya mimarlık tarihi kitabı olmadığı belirtilmektedir. Birikimlerin mevcut söylemlere, sloganlara, tabulara aykırı düşmesi ihtimali durumunda ise yazılanların yazarın düşüncelerinin ifadesi olduğu dillendirilmektedir. Kitabın okuyucu kitlesinin genç mimarlar ve mimar adayları olduğu ve onların bilinçlenmesine yönelik olarak hazırlandığı, böylece Türk Mimarlığına katkı sağlanacağı umulduğu söylenmektedir. Ancak, Türk Mimarlığına katkının genç mimarlar ve mimar adayları ile sınırlı tutulması kitabın eksik yanlarından biri olarak göze çarpmaktadır. Kitabın daha fazla sayıda ilgililere açık olması, hatta sadece mimarlarla da sınırlan-

dırılmaması ve sunulması beklenen katkının etki alanının artırılması için okuyucu kitlesinin geniş tutulması gerekmektedir.

Kitap, önsöz hariç; (1) Giriş (9-13. sayfaları arasında kalan kısım), (2) Ekosistem ve Bir Bileşeni Olarak İnsan (14-22. sayfaları arasında kalan kısım), (3) Sosyal Yaşam ve Mimarlık (23-77. sayfaları arasında kalan kısım) olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır. Kitap, düşüncelerin bir yönden bir yöne kayması gibi, kronolojik bir sıraya göre -öyle görünse de- gitmemektedir. Bölümler içerisinde, bölümlere eşlik eden görseller kitabı zenginleştiren unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Görseller çok çeşitli biçimde bölümler içerisinde sunulmaktadır. Bölümler dikkatlice incelendiğinde, görsellerin fazlalığı iyi bulunmakta, ancak boyutlarının küçük olması algılanamamalarına yol açmaktadır. Görsel boyutlarının büyütülüp bazı görsellerin (ikinci bölümdeki 8 ve 9 nolu görsel gibi) çıkartılması halinde, bölümlerde bahsi geçen konular daha büyük görsellerle çok daha iyi ifade edilebilecektir.

Giriş bölümü (birinci bölüm), kitabın 9-13. sayfaları arasında kalan kısımdır. Kitabın birinci bölümünde, mimar olmadan önce yurttaş olmanın gereği, bunun içinse özgür olmanın önemi vurgulanmaktadır. Düşündüğünü söylemenin ve yapmanın önemi, yaşamın fazilet olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda etrafta tuzakların bulunduğu, anlamadan bu tuzaklara düşülebileceği, bazen yetersiz görülen çalışmaların aslında dönemin dinamikleri açısından dikkate alınmayan başarılı çalışmalar olabileceği, dönemin dinamiklerinden dolayı mimari gelişmenin ertelenebileceği anlatılmaktadır.

Düşünme ekseninde anlatımına devam eden yazar, bilinçlilik, yaratıcılık, şüpheli yaklaşım, merak, heyecan gibi kavramlarla beraber, deneyen beyin olabilmenin yolunu bulmaktan ve önemli olanın kendi yanlısını yapmaya muvaffak olmak olduğundan bahsetmektedir. Buradan yola çıkarak, biçim-teknik-işlev bağlamında, mimarlık çalışmasının beyni motive edici yönü olması gerektiğini söylemektedir. Bu üçlünün anlamını irdeleyen yazar, mimarlık çalışmasında her birinin felsefi bir temele dayandırılması gerektiğini belirterek mimarlı-

ğı, kendini bir “izm” altında rahatlık aramaktan ziyade, sürekli yenilenen, gelişen, beyni çalıştıran bir macera, deneme olarak yerine oturtmaktadır. Örnekler vererek konuyu derinleştirmektedir.

Yazar, konunun devamında mimarı, eser bırakmak ve deneme yapmak arasına sıkıştırmaktadır. Ayrıca, okullarda bilgi olarak verilen şeylerin öneminin kalmadığını, önemli olanın bilinçlenme olduğunu, geçmişin tekrarında fayda olmadığını, aktif bir şekilde yarına katkı yapabilmek gerektiğini söylemektedir. Yazara göre, mimar çok yönlü, hem geçmişi bilen, hem tasarlayan ve hem de eleştirebilen olmalıdır ve fakat mimarlık yarışmalarının bu konuda mimarlara yön veremediğini ve başarının ne olduğu konusunda yanıltıcı olduğunu da belirtmeden geçmemektedir. Rekabetin öneminin giderek arttığını, rekabet araçlarının günden güne değiştiği bir ortamın mimarlık için de geçerli olduğunu dillendirerek, her binanın mimarlık olmadığını ifade etmektedir.

Yazar kitabın giriş bölümünde, genel görüşlerini ifade ederken, daha çok ortaya döktüğü konularla ilgili eleştirel ve kötümser bir dil geliştirmektedir. Farklı noktalara temas ederken, çözüm yollarına ve önerilerine temas etmekten ziyade, mevcut durumun değerlendirmesini yapmaktadır. Yazar, belirlediği hedef kitle için bölüm içerisindeki değindiği konularda, yalın, akıcı bir dil kullanmamış olsa da, konuya kendine has bir üslupla değinmekte ve okuyucuyu eleştirel düşünmeye sevk etmektedir. Giriş bölümünün ele aldığı konular bakımından, hedef kitleyi aşan bir okuyucu kitlesine hitap edebileceği/edeceği değerlendirilmektedir. Hedef kitleye göre seçilen dil, okuyucunun kendini geliştirmesi ve öğrenme imkânını sağlaması bakımından olumlu bulunsa da, bölüm içeriğinde aktarılmak istenen bilginin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Kitabın “Ekosistem ve Bir Bileşeni Olarak İnsan” başlıklı ikinci bölümünde, bazı kavramlar soyut bir şekilde ele alınmaktadır. Doğanın gücüyle oluşan güzelliğin, heyecan verici olduğundan bahsedilerek, insanın doğayla olan anlamlı bir ilişkisinin olduğu dile getiril-

mektedir. Çok sayıda (32 adet) görselle desteklenen bölümde, hem doğadan hem de doğadaki canlılardan örnekler gösterilerek, doğa ile ilişkinin derinliği belirtilmeye çalışılmaktadır. Devamında, ilk yerleşmelerin köylerden oluşan basit toplumlardan oluşuna değinilmekte, son aşamada kentleşmenin doğa üzerinde oluşturduğu etkiye ve yerleşmenin çeşitliliğine gönderme yapılmaktadır. Günümüze gelindiğinde, kentleşme sürecinin rant yönünde ilerlediği ve metropol oluşumlarının ortaya çıktığı anlatılmaktadır. Kent yaşamının bina dışında, sokaklarda algılandığı belirtilerek kenti kent yapan şeyin binalar değil, dış dünya ile olan duygu geçişlerinin olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, teknolojik gelişmelerin kent üzerindeki etkisinden söz edilmektedir. Aklın eksik kullanımında doğaya tehlike saçan, insanın doğa için bir tehdit unsuru olduğu dile getirilmektedir. O yüzden, sürdürülebilirlik kavramının mimarlar tarafından da değerlendirilmesi istenmektedir. Bölümün ortalarında, insanın doğa ile temasının dört aşamasından bahsedilmektedir. Bölüm, kendi içerisinde değerlendirildiğinde, bölüm başlangıcında değinilen aşamalardan bölüm sonuna doğru uzaklaşmakta ve başka konulara odaklanılmaktadır. Buna rağmen, bölümde kullanılan konuların yeterince aydınlatıcı olduğunu söylemek mümkündür.

“Sosyal Yaşam ve Mimarlık” başlıklı ve kitabın en uzun kısmı olan üçüncü bölümde, mimarlık üzerine okumalar, düşünceler ve bunların sosyal yaşamla –toplumun değişen yapısıyla- olan ilişkileri irdelenmekte, geçmiş yaşamın mimarlıkla olan ilişkisi değerlendirilmektedir. Geçmişte farklı yönetim sistemlerinin mimarlık üzerine olan etkisinden, mimarlığı “kralın soytarısı” kılan süreçlerden bahsedilmektedir. Bazı tarihi binaların bu sürecin eseri olduğu, diğer binalarda ise rasyonel çözümlerin ortaya çıktığı anlatılmaktadır. Mimarlığın “güzel sanatlar” olduğu algısı üzerinde durulmaktadır. Buradan “oranlar mimarlığı” kurgusuna geçilmekte, bu mimarlık anlayışına, bazı okullarda usta-çırak ilişkisi şeklinde devam edildiğine değinilmektedir. Sanayi Devrimi’nin toplum üzerindeki ve dolayısıyla kent

ve mimarlığın üzerindeki etkisinden ve mimarlığın yeniden şekillendiğinden bahsedilmektedir. Yazar, ortaya çıkan kötü mimarlığın suçunun genç mimarların üstüne yıkıldığını dillendirerek, meslek odalarının ilgisizliğine ve yetkili olanlara gönderme yapmaktadır. Avrupa'daki duruma ayrıca değinen yazar, oradaki durumun da içler acısı olduğunu, genç mimarlara yeterince değer verilmediğini dile getirmektedir. Hiç şüphesiz, ortaya çıkan kötü mimarlık varsa, bundan tüm aktörlerin sorumlu olduğu, toplumun her kesiminin belirli oranda paya sahip olduğu söylenebilir. Genel ifadelerden farklı olarak yazar tarafından ortaya konulan “kötü mimarlığın / sonucun sorumluluğunun genç mimarlara verildiği” tespiti, sorumluluğun mutlak manada tespitinin zorluğundan, abartılı bulunmaktadır.

Sanayi Devrimi ile beraber, “güzel sanatlar” mimarlığından, “teknik üniversitelere” geçişten bahseden yazar, eğitim aracının “oran” olmaktan çıkıp “metre” ve mimarlığın “metre mimarlığı” olarak değiştiğini bildirmektedir. Eski ile yeniye karşılaştıran yazar, burada önemli bir anlam farkı olduğundan bahsetmekte, anlamın ortaya çıkması içinse, imkânsızın merak edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yazara göre her türlü yenilik ve gelişme burjuva sınıfına dayanmaktadır ve ordular, her alanda öncü olmaktadır. Malzemenin gelişmesini de değerlendiren yazar konuyu, betonarmenin ortaya çıkmasının, mimarideki değişime sebep olduğuna getirmektedir. Mimarlığın gelişen sürecinde, toplumun yapısının etkili olduğunu belirten yazar, kapitalin etkisini önemsemektedir. Yazara göre, bu etkiyle ortaya çıkan sonuç, modern mimarının ortaya çıkmasına sebep olmakta, mimarlık böylece sıradan insanı gündemine almaktadır. Oysaki süreç içerisinde arka plana itilmiş olabileceği göz önüne alınmış olsa da, sıradan ya da olağan bir insanın mimariye konu edilmesi insanlık tarihi kadar eski olması gerekir. Kitapta, mimari/mimarlık için bu bağlamda bir “anlam/içerik daralması” yapıldığı düşünülmektedir.

Yazara göre, mimari, biçim ve stil arama süreçleri devam ederken sağlık sorunlarına çözüm amacıyla mimarlık genişlemekte, modern ve

klasik arasında farklılaşma artmaktadır. Bu değişim, Türkiye’de de kendisini göstermektedir (1. Ulusal Mimarlık Dönemi), ancak bu değişim geleneksele bağlı değildir. Yazar, Türkiye’deki modern mimarlığın 1. Ulusal Mimarlık Dönemi ile değil, Teknik Üniversite’nin kurulması ve öncü ordu mimarlığıyla başladığını düşünmektedir. Modern mimarlığın ilk örnekleri, yazara göre sosyal konutlardır. Avrupa’da ilk örnekleri görülürken, Sovyetler Birliği’nde fazlasıyla görüldüğünü belirten yazar, bazı örnekleri görsellerle okuyucuya aktarmaktadır. Örneklerle anlatımına devam eden yazar, mimarının doğallıkla nasıl bütünlük arz ettiğini ifade etmektedir. Bu bütünlüğün, farklı coğrafyalarda aynı akislerde oluştuğunu anlatarak mimarlığın kurguyu olurlarına bıraktığını, yani ekleme ve çıkarma yapılabilecek açık uçlu çözümler içerdiğini yazmaktadır. Bir süre sonra, kapitalin yeniden öne geçmesiyle kavram ve içerik değişmekte ve böylece modern mimarlık yazara göre yeterince geniş bir alana yayılamamaktadır. Bunun oluşmasında, devrin liderlerinin bakış açıları önem arz etmektedir. Bu süreçle beraber, Türk Mimarları yoğun eserler vermekte, ancak bu eserler oryantalist, hatta geçmişi tekrar eden taklitleri de içinde barındırmaktadır. “2. Ulusal Mimarlık” olarak açıklanan bu süreci yazar, batı taklitçiliği olup olmama konusunda sorgulamamızı istemektedir. Batının bizi yönlendirmemesi gerektiğini savunan yazar, bizimde ülke olarak merkez olmamızı savunmaktadır. Bu konuda, yazarın görüşü oldukça önemli bulunmakta ve saygıyla paylaşılmaktadır.

1950’li yılları Türk Mimarlığı açısından oldukça verimli gören yazar, bu devirde konut, belediye ve banka binası gibi modern yapıların ortaya çıktığını belirtmektedir. İyi olduğu kadar kötü mimari yapıtların da oluştuğunu belirten yazara göre bugün gelinen noktada, bu dinamizm kimlik kaybına yol açmaktadır. Yazar, sokak ve meydanların odak noktasında olduğu bu yeni gelişen mimariyi yadırgamakta ve insanı yalnızlığa mahkûm ettiğini söylemektedir. Aynı yıllarda melez bir bağlamsalcılığın İtalyan örneklerinin ortaya çıktığını belirten yazar, Türkiye’de de cılızda olsa birkaç örnek olduğunu hatırlatmaktadır.

Yazara göre mimari açıdan dünya ölçüsünde denemelere bile ülkemizde pek yer verilmemektedir. Biçim, süreç içerisinde rasyonelden irrasyonelle geçen bir çizgide devam etmektedir. Bu akım, binanın kentle olan ilişkisinin önemini ortaya koyacaktır. Sonrasında ise post-modern dönem cephe-mimarlığı başlayacaktır. Bu dönem, küreselleşme olarak adlandırılrsa da yazar bunun böyle olmadığını, kapitalin yeni bir yol arayışı olduğunu belirtmektedir. Entelektüel bir tutum olan evrenselleşme ile küreselleşmenin burada ayrıldığı ifade etmektedir. Yazar, bölümün ilerleyen kısmında değerlendirmelerine devam etmektedir. Yazara göre, günümüzde bina-kent ilişkisinin önemi artmaktadır. İsraf oluşturmayı istemeyen bir mimari ortam oluşmakta, kamu, işveren olarak önem kazanmaktadır. Bu süreçte, “kralın mimarı” yerine, “toplum ve doğanın mimarı” ortaya çıkmaktadır. Türkiye özelinde ise istenmeyen olaylar cereyan etmektedir. Öğrencileri tarafından bile izlenmeyen ulusal akım, cahil bir taleple gündem haline getirilmeye çalışılmaktadır. Mimari kimliğin kaybolması bunlarla beraber giderek artmaktadır. Eski yapılara olan müdahaleler bu kimlik kaybını pekiştirmekte, belediyeler yeni bir “kimlikleştirme” arayışına gitmektedir. Yazar, bunun çok kötü olduğunu belirterek yapılan bu çabalara karşı konulması gerektiğini söylemektedir. Ancak, bunun nasıl olacağına dair fikir paylaşımı yapmamaktadır. Kitabın “Türk mimarlığına katkı” yapması bakımından, kötü olan şeyin iyiye çevrilmesinin olanaklı olup olamayacağının yazar tarafından okuyucuya aktarılmaması, okuyucu tarafından çözüm yollarının düşündürülmesine yönelik bir yönlendirme değilse, kitap için bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Yazar, “yeşil” kavramının üzerine gitmekte ve popüler bir slogan içerdiğini söyleyerek “yeşil” varlığının zararlı bile olabileceğini okuyucuya düşündürmektedir. Genç mimarların ve mimar adaylarının slogan söylemlere karşı dikkatli olmasını isteyen yazar, sonrasında sırasıyla Boğaziçi Köprüsü ve Olimpiyat Stadı gibi yapıları eleştirerek zihin açma çabalarıyla kitabı sonlandırmaktadır.

Kitap baştan sona dikkatle tekrar incelendiğinde, önsöz kısmında

belirtilen “görülenler, yaşananlar, yapılanlar, söylemek istenilen ve söylenenler” ile verilmek istenilen mesajlarla ilgili, yazar tarafından sadece “söylemek istenilen” ve “söylenenler” kısmına derinlemesine değinildiği, “görülenler, yaşananlar, yapılanlar” kısmına yeterince değinilmediği anlaşılmaktadır. Kitabın, yazarı tarafından genç mimarlar ve mimar adaylarına hitap edecek bir kitap olarak belirtilmesi, kitap içerisinde kullanılan dilin, içerik ve ifadelerin okuyucunun kategorik ve ayrışmacı bir tutumla sınıflandırılmayacağı düşünüldüğünde, tekrar ele alınması ve okuyucu kitlesinin geniş tutulması gerektiği öngörülmektedir. Genel olarak aktarılan bilgilerin özetinin ve verilmek istenen mesajın net olarak tekrar ifade edilmesi bakımından, ayrı bir bölüm olarak yazılmasa bile, -kitapta olmayan- genel bir değerlendirmenin yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Bütün bunlara rağmen yazar, anlattıklarını özetleyerek, mimarlığın önünde siyaset, mevcut mimarlık öğretisi ve diğer bilinçsiz çabaların olduğunu öne sürmekte ve esas problemin bir algı sorunu olduğunu dile getirmektedir. Türk mimarlığının üzerindeki kalın örtüyü kaldırabilecek veya çekebilecek “kalenderlerin” bu algı sorununu ortadan kaldırabileceğini ve kimlik arayışının yerine oturarak çözümlenebileceğini belirtmektedir. Ancak yazarın bu öngörüsünün çözümünde, hangi yol ve yöntemler izleneceğine dair kitapta bir yöntem arayışı bulunmamaktadır. Bu sebeple kimliksizleşmenin yok edilebileceğine dair net bir tutuma varılamadığı değerlendirilmektedir. Çözüme yönelik daha fazla bilgi verilmesi okuyucuyu ileriye yönelik arayışlara sevk edilecektir. Bütün bu değerlendirmeler ve düşünce ekseninde yazar, esas suçun insanları ucuz işgücü olarak kullanan ve kimlikten öte ekonominin gelişmesine odaklanan, ticari bir kavram olan “küreselleşme” kaynaklı olduğunu belirterek kitabı noktalamaktadır. Sonuç olarak, kitapta verilen bilgiler kent, kimlik, mimari, sosyal vb. bağlamda geçmiş ve geleceğe yönelik farklı bakış açısı ve dile getirdiği eleştiri ve düşünceler açısından benzerlerinden dikkat çekici şekilde ayrılmakta ve okuyucuya doyurucu ve faydalı bir okuma sunmaktadır.